

Ткачук Олег Степанович –
кандидат юридичних наук, доцент, Суддя
Військового Апеляційного суду
Центрального регіону України

Строки розгляду військовими судами України кримінальних справ, пов'язаних з організованою злочинністю

*У статті проаналізовано строки розгляду кримінальних справ,
пов'язаних з організованою злочинністю, що перебували у
провадженні військових судів протягом останніх двох років.*

До найважливіших завдань кримінального судочинства поряд із викриттям винних та забезпеченням правильного застосування Закону, Кримінально-процесуальний кодекс України відносить швидке розкриття злочинів [1].

Така вимога національного права цілком узгоджується з міжнародними стандартами правосуддя і, зокрема, зі ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, котра покладає на державу обов'язок забезпечити кожній людині при визначенні її громадянських прав і обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення справедливий і відкритий розгляд справи впродовж розумного строку компетентним судом [2].

За умови належного забезпечення функціонування судової влади в Україні, саме вона, як одна з трьох уособлень держави, має продемонструвати зрілість і здатність реалізувати приписи нормативних актів.

Особливо гостро це питання стоїть перед військовими судами при розгляді кримінальних справ, пов'язаних із організованою злочинністю. В період становлення України як правової держави, скрупульозне додержання кримінально-процесуального законодавства при розгляді таких кримінальних справ та забезпечення охорони прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб є показником готовності судової системи до виконання завдань, вирішення котрих очікується в суспільстві.

В ході підготовки цієї роботи були вивчені і проаналізовані матеріали кримінальних справ, пов'язаних з організованою злочинністю, що розглянуті військовими судами України у 2006–2007 роках.

Загальна картина, що склалася після такого ознайомлення, свідчить про дотримання судами, в переважній більшості випадків, тих вимог, котрі стоять перед правосуддям щодо оперативного вирішення справ, які перебувають у їх провадженні.

Разом з тим, проблема дотримання розумних строків провадження у кримінальних справах залишалася однією з найбільш актуальних при розгляді кримінальних справ названої категорії.

Так, військовий місцевий суд Житомирського гарнізону в 2007 році у строк до 10 днів розглянув 16 % таких справ, від 10 до 20 днів – 28 % справ, у строк від 20 днів до місяця – 15 %, у строк від місяця до трьох – 22 % і в строк більше трьох місяців – 9 % справ.

У той же час, у 2006 році цей військовий місцевий суд у строк від 10 до 20 днів розглянув 71 % справ, у строк від 20 днів до місяця – 11 %, у строк від місяця до трьох – 18 % справ.

У військовому суді Львівського гарнізону у строк до 10 днів призначено до розгляду 23 % справ, у строк до місяця – 77 % справ. При цьому строки розгляду справ характеризуються такими показниками: у строк до 10 днів розглянуто 18 % справ, до 20 днів – 51 %, до місяця – 13 %, до трьох місяців – 15 %, більше трьох місяців – 3 % справ.

Для порівняння, у поза минулому році у строк до 10 днів було розглянуто 12,5 % справ, до 20 днів – 68 %, до місяця – 12,5 %, до трьох місяців – 5 %, більше трьох місяців – 2 % справ.

Таким чином, строки розгляду справ судом суттєво погіршилися за рахунок збільшення кількості справ, розглянутих у строк понад три місяці.

У військовому місцевому суді Рівненського гарнізону в термін до 10 діб попередній розгляд відбувся в усіх кримінальних справах названої категорії (100 %). У такий же термін усі справи були призначені до судового розгляду. Судовий розгляд завершився прийняттям рішення на протязі 10 днів після початку слухання справи у 28 % справ, у строк до 20 днів – у 50 %, до місяця розглядалося 6 % справ, до трьох місяців – 17 %.

У 2006 році цим судом у строк до 10 днів було розглянуто 9 % справ, у строк до 20 днів – 41 %, до місяця – 13,5 %, до трьох місяців – 9 %, понад три місяці – 23 %, понад 6 місяців – 4,5 % справ.

У 2007 році з усіх вирішених військовим судом Черкаського гарнізону справ, пов'язаних із організованою злочинністю, в термін до 10 днів розглянуто 41 % справ, у строк до 20 днів – 26 %, у термін до місяця – 7 %, у строк більше місяця – 11 %, більше трьох місяців розглядалися – 15 % кримінальних справ.

У 2006 році названим військовим судом у термін до 10 днів розглянуто 7,6 % кримінальних справ, у строк до 20 днів – 50,9 %, у термін до місяця – 13,3 %, в строк більше місяця – 22,6 %, більше трьох місяців розглядалися – 5,6 % справ.

Військовий суд Ужгородського гарнізону протягом 2007 року 70 % кримінальних справ даної категорії вирішив у строк до 10 днів, 15 % – у строк до 20 днів, 9 % – у строк від місяця до трьох, 7 % справ розглядалося більше трьох місяців.

Якщо порівняти ці показники з 2006 роком, то тоді суд у строк до 10 днів вирішив 54,8 % кримінальних справ, у строк до 20 днів – 16,1 % справ, у строк до 1 місяця – 12,9 %, більше місяця розглядалися у цьому суді 16,2 % справ.

Відомості щодо строків розгляду кримінальних справ у військовому суді Хмельницького гарнізону характеризуються наступним чином. У строк до 10 днів розглянуто – 41 % справ, до 20 днів – 24 % справ, до одного місяця – 10 %, до трьох місяців – 7 %, більше трьох місяців – 17 % справ.

При цьому, до попереднього розгляду справи призначалися у строк визначений ст. 241 КПК України. Зокрема, у строк до 10 днів призначено до розгляду 93 % справ, у строк до місяця – 7 % справ.

До судового розгляду в строк до 10 днів призначено – 79 % справ, до 20 днів – 17 %, з порушенням закону, тобто у строк більше 20 днів – 3 % кримінальних справ.

У поза минулому році показники роботи суду щодо строків розгляду кримінальних справ виглядали так. У строк до 10 днів – було розглянуто 52 % кримінальних справ, до 20 днів – 24 %, до одного місяця – 12 %, до трьох місяців – 3 %, більше трьох місяців – 9 % справ.

Військовим місцевим судом Київського гарнізону у 2007 році серед справ стосовно організованої злочинності в строк до 10 днів до попереднього розгляду призначено – 60 % кримінальних справ, до 30 днів – 38 % і в строк понад місяць – 2 % справ. Після попереднього розгляду справи суддею, у строк до 10 днів було призначено до розгляду справи по суті у 67 % випадках, у строк до 20 днів – 29 %, з порушенням встановлених законом строків – 4 % кримінальних справ.

Стосовно строків розгляду справ у цьому суді, то вони характеризуються наступним чином. Протягом місяця судом розглянуто 79 % справ, напротязі трьох місяців – 10 %, протягом шести місяців розглядалося – 7 %, більше шести місяців – 4 % справ.

У 2006 році в строк до одного місяця судом було розглянуто 78 % справ, до трьох місяців – 18 % і 4 % справ у строк понад 4 місяці.

У свою чергу, середньостатистичні показники серед вищенаведених судів характеризувалися так. У строк до 10 днів розглянуто – 31 % справ, від 10 до 20 днів суди розглянули – 28 % справ, до місяця розглядалося – 19 %, від одного місяця до трьох – 13 % справ, від трьох до шести – 8 % справ, більше ніж півроку – майже 1 % справ.

У минулому році ці показники характеризувалися наступним чином. У строк до 10 днів було розглянуто – 24 % справ, від 10 до 20 днів суди розглядали – 48 % справ, до місяця розглядалося – 12 %, від одного місяця до трьох – 10 % справ, від трьох до шести – 5 % справ, більше ніж півроку так само 1 % справ.

При цьому у строк до 10 днів розглянуто найбільше справ – 70 % – у військовому місцевому суді Ужгородського гарнізону. Натомість військовий суд Київського гарнізону у такі строки не вирішив жодної справи. У строк від 10 до 20 днів – 51 % справ розглянув військовий місцевий суд Львівського гарнізону. І знову ж таки, жодної справи у такі строки не розглянув суд Київського гарнізону. Разом з тим, вказаний суд у строк три і більше місяців розглянув 21 % справ, що є найгіршим показником серед військових місцевих судів. 17 % таких справ у військовому суді Хмельницького гарнізону, 15 % – у Черкаського гарнізону, 9 % – Житомирського, 7 % – Ужгородського і 3 % Львівського гарнізонів. За виключенням військового місцевого суду Рівненського гарнізону, де справи так довго не розглядалися, в усіх інших судах цей показник, порівняно з минулим роком суттєво погіршився.

Що стосується строків дотримання судами вимог ст.ст. 241 і 256 КПК України, які визначають терміни попереднього розгляду справи та призначення справи до розгляду по суті, то вони порушувалися військовими місцевими судами Хмельницького і Київського гарнізонів. При цьому, якщо говорити про відсоток справ, у яких ці порушення мали місце, то у військовому суді Хмельницького гарнізону він дорівнював 3 %, а у військовому суді Київського гарнізону – 4 % справ.

У більшості випадків тривалий час розгляду кримінальних справ пояснюється суто об'єктивними причинами: наданням судом окремих доручень органам досудового слідства, зміною обвинувачення на пропозицію державного обвинувача, хворобою учасників процесу тощо.

Так, наприклад, при розгляді кримінальної справи стосовно Т. військовий суд Львівського гарнізону не зважаючи на вжиття заходів для оперативного розгляду справи вимушений був неодноразово зупиняти слухання справи через виклик нових свідків, витребування додаткових документів, зміну обвинувачення органами досудового слідства. Крім того, справа не слухалась протягом місяця через тяжку хворобу підсудного та проведення йому стаціонарного лікування.

При розгляді кримінальної справи стосовно Х. військовий суд Хмельницького гарнізону зіштовхнувся з проблемою забезпечення явки свідків, котрі є громадянами іншої держави і ухилялися від явки в судові засідання. Крім того, для вирішення питання про відвід голови суду, який брав участі у розгляді справи як головуєчий, справа направлялася до військового апеляційного суду Західного регіону. Проте, саме у цей період було прийнято рішення про ліквідацію вказаного суду і кримінальну справу спочатку повернули до місцевого суду, а вже потім надіслали за належністю до військового апеляційного суду Центрального регіону.

Разом з тим, зважаючи на актуальність справ даної категорії можна дійти висновку, що велике значення для забезпечення своєчасного вирішення справ має і правильний підхід до організації процесу.

Зокрема, військовим судом Черкаського гарнізону на протязі двох місяців розглядалася кримінальна справа по обвинуваченню Л. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 366 КК України. Злочинна поведінка підсудного полягала в тому, що він вніс до офіційного документу завідомо неправдиві відомості, що спричинило тяжкі наслідки. За наявної, достатньо простої фабули і одного епізоду неправомірних дій, видається, що справу можливо було розглянути і в більш стислі строки.

Такі ж зауваження стосуються розгляду протягом майже двох місяців військовим судом Житомирського гарнізону справи за обвинуваченням Б. у скоєнні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК України. Останній у вчиненому зізнався, зібраними доказами його винність доводилася беззаперечно і жодних сумнівів у кваліфікації дій підсудного суд не мав. Про це він зазначив у вирокі.

Зважаючи, що ніяких труднощів у судовому розгляді наведені справи не мали, складається враження про недостатню їх підготовку головуючими до розгляду в судовому засіданні.

Цікавою є оцінка окремими суддями причин тривалого розгляду кримінальних справ, пов'язаних із організованою злочинністю.

Так, аналізуючи, на прохання автора цієї статті, розгляд справи М. і В., котра перебувала в провадженні суду три місяці, головуючий суддя зробив висновок про обґрунтованість таких строків, виходячи з того, що матеріали зазначеної справи були об'ємними і вимагали від головуючого у справі додаткового часу на дослідження фінансових та інших документів. Зрозумілим було б таке твердження, якби справа вміщувала кілька десятків томів, однак, насправді, у ній тільки 4 томи. Виникає запитання скільки ж часу потрібно для оголошення документів, зібраних у справі, якщо їх усього не більше тисячі аркушів. Очевидно, що тут напрошується висновок про недоліки у підготовці до розгляду справи, котрі і вплинули на тривалість її вирішення.

Цікавою також є думка судді військового суду Львівського гарнізону стосовно надмірно тривалого розгляду ним кримінальної справи щодо К., Ю., Х. і З. Зокрема, головуючий помилково намагався виправдати окремі недоліки щодо оперативності розгляду кримінальної справи в суді порушеннями процесуального закону, котрі він сам допустив. Так, головуючий пояснив, що в ході судового засідання 17 серпня 2006 року військовим судом Львівського гарнізону було надано доручення органам військової прокуратури допитати свідка Н. Після надходження протоколу допиту цієї особи, проведеного прокуратурою, показання свідка були оголошені, а судові слідство завершено. Очевидно, що такі дії суду суперечать змісту ст.ст. 306, 315–1 КПК України та ідуть в розріз із принципом безпосередності. Тим більше, неможливо незаконними діями суду виправдати затягування розгляду справи.

Торкаючись судових доручень, що надавалися військовим судом Львівського гарнізону і котрі, на думку суддів цього суду є однією з причин затягування розгляду кримінальних справ, неможливо обійти увагою справу П. та В.

Так, цілком не зрозумілим є те, що мав на увазі суддя, даючи судові доручення військовій прокуратурі Львівського гарнізону заміряти довжину і ширину підлоги автомобіля “Урал 4320”, та діаметри 200–літрових стандартних бочок для палива. Тим більше, що сам суддя у своїй постанові вказав, що ці розміри є стандартними, тобто вказані параметри визначені відповідними нормами.

Очевидним є також і те, що даючи у цій самій справі судові доручення “провести розміщення максимальної кількості ємностей на підлозі автомобіля”,

головуючий мав на увазі проведення слідчого експерименту – такої слідчої дії, котра кримінально-процесуальним законодавством України не передбачена.

Вищенаведені приклади висвітлюють нераціональне використання судового часу на заходи, які не тільки непотрібні, але й протизаконні.

Невиправданим є й тривалий розгляд військовим судом Рівненського гарнізону кримінальної справи за обвинуваченням С. і Н. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 187 КК України. Майже п'ять місяців судових засідань знадобилося головуєчому у цій справі, щоб з'ясувати, що досудове слідство проведено поверхово, а справа підлягає направленню на дорозслідування. Таке було б неможливим, якби суддя належним чином вивчив справу до судового розгляду. Вказана думка напрошується сама собою після ознайомлення з постановою судді про направлення справи органам досудового слідства для повторного розслідування. У цій постанові відсутні будь-які дані, отримані в ході судового розгляду. Отже, рішення про неповноту слідства суддя приймав, перш за все, базуючись на матеріалах справи, котрі були у його провадженні після надходження справи в суд.

Так само довго розглядалася Рівненським судом справа по обвинуваченню В. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК України. Розгляд її було завершено постановленням рішення про звільнення підсудного від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки. Виникає запитання, чи обстановка змінилася за час судового розгляду, чи про цю “обстановку” суддя не знав на початку судового слідства. Проте, ознайомлення з рішенням суду дає однозначну відповідь: на час надходження справи в суд і через чотири місяці її розгляду в суді, ніякі нові обставини, передбачені ст. 7 КПК України, не виникли. Таким чином, тривалий розгляд цієї справи є абсолютно невиправданим.

Разом з тим, проаналізувавши матеріали розглянутих військовими судами справ, пов'язаних із організованою злочинністю, можна дійти висновку, що велике значення для забезпечення своєчасного вирішення справ має і правильний підхід до організації процесу.

Так, військовим судом Київського гарнізону з порушенням строків було призначено до попереднього розгляду дві справи і ще чотири справи були призначені з порушенням закону до розгляду по суті. При цьому, причинами порушення ст. 241 КПК України, на думку судів військового суду Київського гарнізону є те, що на момент надходження справи Б. і Ц. в суд у судді Р. закінчилися повноваження судді. Що стосується справи Ф., яку почав слухати суддя Д. після витоку строків, передбачених законом, то вона була передана цьому судді від іншого вже після того, як закінчилися відповідні строки попереднього розгляду. Такі причини затягування вирішення кримінальних справ нічим іншим, крім недоліків організаційного характеру, пояснити не можна. Теж саме потрібно сказати про справи М. і В. (до суду справа надійшла 29 вересня 2006 року, а призначена досудового розгляду лише 15 грудня 2006 року) і С. і М. (до суду справа надійшла 10 травня 2007 року, а призначена до судового розгляду лише 6 червня 2007 року).

Підсумовуючи вищенаведене, потрібно звернути увагу на те, що кримінально-процесуальним законодавством та постановами Пленуму Верховного Суду України і, зокрема, від 27 грудня 1985 року № 11 (в редакції від 3 грудня 1997 року) “Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ” і від 29 червня 1990 року № 5 (у редакції від 3 грудня 1997 року) “Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку” [3] детально не регламентовано строки судового розгляду кримінальних справ після початку розгляду справи по суті. У тому числі це стосується кримінальних справ, пов'язаних з організованою злочинністю. Разом з тим, інтереси суспільства і вимоги щодо забезпечення прав осіб, притягнутих до

кримінальної відповідальності, та потерпілих від злочинів, вимагають, щоб час, відведений на вирішення справи в суді, був короткий настільки, наскільки це можливо для забезпечення об'єктивного і справедливого її розгляду та постановлення у справі законного рішення.

Список використаних джерел

1. *Кримінально-процесуальний кодекс України*: Офіційне видання. – К.: Вид. Дім “Ін Юре”, – 2007. – 664 с.
2. *Вибрані справи Європейського суду з прав людини*. Випуск I. – К., “Фенікс”. – 2003. – 228 с.
3. *Постанови Пленуму Верховного Суду України*, – Київ.: “А.С.К.”. – 2000. – т. 2, С. 328–343.

The terms of the consideration of the criminal cases related to organized crime by the courts martial of Ukraine during the last two years are analysed in the article.

© О.С. Ткачук, 2008